

УДК 340.15:2-763

Дмитро Євгенович ЗАБЗАЛЮК,

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ХРЕСТОНОСНИЙ РУХ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Вакуум, який утворився після падіння Римської імперії, заповнювався тим, що християнський світ все частіше починав усвідомлювати себе не тільки як релігійну спільноту, але і як єдине політичне суспільство.

На це, безперечно мало вплив поширення християнства по усій Європі. Після Міланського едикту імператора Константина та проведення з його ж ініціативи Нікейського собору, християнство утвердилось як офіційна державна релігія на територіях Західної та Східної Римської імперії. Християнство почало інтенсивно поширюватись, витісняючи язичницькі культи та активно борючись із рудиментами античного світу, який, на думку видатних християнських богословів та перших «батьків церкви», аж ніяк не відповідав новоутвердженим церковним та духовним канонам.

Але, на жаль, з самого початку багато чисельна спільнота християнського світу не мала єдності. В першому тисячолітті церква зберігала хоча б видимість єдності, однак, в другому відмовилась навіть від нього (церковна схизма 1054 року – авт.). А це свідчить, що навіть основи християнського світу зазнали суттєвих змін. «Хоча латинська і грецька церкви розділяли основні постулати віри, вони часто дивились одна на одну, як на чужинців» [1, с. 308].

Діяльність Католицької церкви засновується на створенні нею на протязі декількох століть доктрини, яка розглядається як еволюція християнського вчення і стоїть на ґрунті єдиновладдя Римського Папи, який признається главою Католицької церкви [2, с. 311].

Так, зокрема, в 1073 році Папа Григорій VII висунув програму папської теократії, тобто встановлення верховної влади Папи в церковних та світських справах. Свою програму він сформулював у своєму знаменитому «Dictatus Papae» («Диктаті папи») [3, с. 35].

Ідея теократичної монархії мала величезний глибинний зміст, так як вперше була висловлена теорія об'єднаної Європи на основі християнської віри, що однозначно повинно було позитивно вплинути на її політичний, соціально-економічний, культурний та духовний розвиток.

Слід відзначити і те, що Католицька Церква створила свою першу сучасну правову систему – канонічне право, під широку юрисдикцію якого підпадало не тільки духовенство, але й миряни. Така система була необхідна для того, «щоб підтримувати цілісність кожного державного утворення, провести реформування кожного з них і зберегти рівновагу між всіма ними» [4, с. 269].

Проте, таку «рівновагу» було зберігати важко. І на це були свої об'єктивні причини. «Серед хаосу, який настав у Європі в кінці XI ст. як наслідок війн, міжусобиць, тотальної злочинності, постійної ворожнечі пап з імператорами, необхідно було поставити західному світу нову ціль, котра би мала всезагальне значення. Треба було утворити нову силу, яка би служила не окремим людям, а всьому християнському світу. Такою новою ціллю стало звільнення Гробу Господнього, а новою силою – армія пілігримів, що прийняли хрест. Почалася епоха хрестових походів» [5, с. 214].

Головною силою армії хрестоносців, звичайно, було лицарство, розквіт якого припадає саме на XII – XIII століття, тобто на період хрестових походів. На нашу думку, саме лицарство повинно було, за задумом Папи, стати тією головною рушійною силою, яка мала відіграти вирішальну роль у реалізації ідеї Хрестоносного руху на Схід, а у разі потреби стати на захист і самої Церкви.

В радянській і, навіть, в сучасній українській історіографії, в більшості випадків, Хрестоносний рух представлявся, як грабіжницькі походи на Близький Схід, метою яких було виключно завоювання нових земель, розширення впливу і влади Католицької церкви, а також отримання фінансових вигід для феодалів – безпосередніх учасників Хрестових походів. А заклик Папи Римського Урбана II на Церковному соборі у Клермоні в 1095 році – («Цього хоче Бог» - авт.) трактувався не інше, як спосіб маніпуляції масовою свідомістю людей, що зібрались послухати його промову. І дійсно, треба констатувати колосальний ефект даної промови, яка стала рушійним вектором та головною детермінантою розвитку суспільних відносин, а також могутнім ідеологічним ґрунтом для становлення політико-правових ідей в середньовічній Західній Європі.

Звичайно, треба визнати, що заклик, який виходив від вищого церковного ієрарха, зі зброєю в руках звільняти Гроб Господній, м'яко кажучи, не зовсім відповідав християнському віровченню. Адже завоювання одними народами інших, застосовуючи насилля і, приносячи фактично смерть та грабежі, однозначно виходило за рамки Святого Писання. Безперечно, можна погодитись також із тим, що хрестоносці на шляху до Єрусалиму і, безпосередньо у ньому допускали недопустиму жорстокість, в тому числі і стосовно мирного населення. Більше того, достатньо цинізму було і втому, що за участь у Хрестових походах вище католицьке духовенство і сам верховний понтифік, зокрема, обіцяли індульгенції (прощення усіх гріхів і боргів – авт.) для усіх їх учасників. І такі думки мають абсолютне право на існування.

Однак, на нашу думку, в основі даного явища лежить набагато більш глибинний зміст і розглядати його треба не так односторонньо, а із врахуванням політичних, соціальних, економічних, культурних і правових реалій того часу.

На наше глибоке переконання, в тих політичних реаліях, які склались в Західній Європі в кінці XI століття, заклик Папи про звільнення Гробу Господнього був виключно продуманим та своєчасним. В складних соціально-політичних умовах, в яких опинилась Західна Європа в кінці XI століття, дана місія мала на меті об'єднати не тільки обездолене селянство, але і міщан, лицарів, що все частіше вдавались до елементарного розбою, а також вищі верстви населення – крупних феодалів – королів, баронів, герцогів, що загрузли в міжусобних війнах. Необхідно було створити єдине, монолітне, і потужне християнське військо, яке повинно було нести Знамення Христа в «чужі світи» заради торжества Слова Божого і посилення авторитету Церкви, який суттєво похитнувся після розколу 1054 року.

І треба визнати, що більшість європейських феодалів, які мали приналежність до лицарського прошарку, з великим ентузіазмом відгукнулись на заклик Клермонського собору, оскільки боротьба з «невірними» відповідала їх ідеалам.

Неможливо не визнати той факт, що під час Хрестових походів західне лицарство об'єдналось. Почали вироблятися правила суспільної поведінки... Ідеал лицарства широко розповсюдився по всій Західній Європі, став слугувати предметом наслідування для всіх західноєвропейських народностей, і, таким чином, об'єднав все лицарство в одну спільну сім'ю, з однаковими поняттями та прагненнями [6, с. 90].

І справді, епоха Хрестоносного руху дала абсолютно нові орієнтири для розвитку держави і права в добу Середньовіччя, серед яких: реформування державних і церковних інститутів; впорядкування і уніфікація церковного та канонічного права, адаптація їх до нових політичних обставин і відносин зі світською владою. Адже, як справедливо зазначив відомий дослідник церковного та канонічного права Джероза Ліберо: «право в церкві – це самостійна реальність і відмінна від усіх форм людського права, яка, зрештою, за своїм матеріальним змістом залишається все ж таки виключно людською [7, с. 19]; становлення правових систем в країнах Європи; розширення сфери впливу християнства; місіонерський рух; боротьба з еретичними рухами; заснування нових держав; розвиток економічних, товарно-грошових і торгових відносин; розвиток науки, медицини, літератури, астрономії, мореплавства; розвиток в XII столітті нових течій в теології – реалізму, номіналізму і концептуалізму тощо.

Особливо хотілось би відзначити створення духовно-лицарських орденів і той вплив, які вони здійснили на європейську та світову політику.

Не слід недооцінювати і методологічні принципи об'єднання Європи, які з'явились саме в час Хрестоносного руху. Мова йде про культурні, економічні та політичні детермінанти розвитку. Адже ще, починаючи з початку XI століття, політичну думку Середньовіччя, не без участі церкви, охопила ідея створення універсальної у всіх проявах держави, що без сумніву, вплинуло на загальний європейський розвиток та його політичні та правові доктрини та теорії.

Саме тому ідеологічний ґрунт Хрестоносного руху ми пробуємо дослідити, як окрему політико-правову доктрину і розглядаємо її як вчення, науково-філософську теорію, головний теоретичний та політичний принцип середньовічної доби.

На нашу думку, в основі Хрестоносного руху покладена саме політико-правова доктрина, оскільки хрестові проходи не були стихійним і спонтанним явищем, а являлись, без сумніву, ідеологічним та політичним проектом Католицької церкви, метою якої було подолання політичної, економічної, культурної, духовної і соціальної кризи в Європі. Дана місія повинна була адаптувати церковне та канонічне право до нових політичних обставин. Яскравою ілюстрацією цих процесів являється кодекс канонічного права, створений в XII століття Граціаном, в якому були об'єднані біблійні канони, рішення церковних соборів, витримки з папських енциклік і булл,

фрагменти праць «отців церкви», окремі норми римського та звичаєвого права. Усі ці нові явища посприяли тому, що вчені з часом назвали ренесансом XII століття – часом, коли, відчувши упевненість, західний християнський світ свідомо намагався втілити свої ідеали у життя.

Саме політико-правова доктрина Хрестоносного руху найбільш яскраво відображає орієнтири для розвитку держави і права в добу Середньовіччя і тому слід комплексно досліджувати дану доктрину як цілісний соціокультурний феномен.

Список бібліографічних посилань

1. Дейвіс Н. Європа. Історія / пер. з англ. П. Тарешук. Київ : Основи, 2008. 1463 с.
2. Лазор Л. И., Лазор В. В., Шамшина И. И. Каноническое право : учеб. 1-е изд. Луганск : Виртуальная реальность, 2010. 568 с.
3. Шейнман М. М. Папство. М. : Изд-во АН СССР, 1959. 209 с.
4. Берман Дж. Гарольд. Вера и закон: применение права и религии. М. : Москов. шк. пол. исследований, 2008. 464 с.
5. Бурмило І. Історія Церкви. Чернівці : Книги-XXI, 2007. 423 с.
6. Рыцарские ордена: с крестом и мечом. М. : Эксмо ; Алгоритм, 2004. 384 с.
7. Джероза Л. Церковне право / пер. з нім. Н. Щиглевської. Львів : Свічадо, 2001. 336 с.

Одержано 25.03.2019

УДК 355.457.1

Віталій Віталійович ЗАБОРОВСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-БОЙОВІ ПРИКОРДОННІ КОМЕНДАТУРИ ТА ПРИКОРДОННІ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ В ОХОРОНІ Й ЗАХИСТІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

З початком російської агресії на сході України перед керівництвом держави постав цілий комплекс питань, які вимагали негайного вирішення. Одним із найважливіших було питання посилення оборони східних кордонів з метою припинення постачання зброї та боєприпасів для проросійських бойовиків та недопущення вторгнення на територію України військових підрозділів з російської території. Зазначене напряму стосується органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ). На виконання доручень Президента України та Уряду Держприкордонслужба з 01.10.2014 р. почала виконувати завдання із захисту національних інтересів в смузї безпеки вдовж лінії розмежування в окремих районах Донецької та Луганської областей, яка складала 586,6 км.

Восени 2014 року, з визначенням лінії розмежування у межах Донецької та Луганської областей постала нагальна потреба у протидії незаконному переправленню на територію підконтрольну українській владі зброї, боєприпасів, проникненню бойовиків, а також неконтрольованому переміщенню осіб, товарів та транспортних засобів в обхід визначених контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) поза межами встановлених транспортних коридорів. З цією метою у структурі Держприкордонслужби було сформовано принципово нові прикордонні підрозділи – оперативно-військові відділи (далі – ОВВ) «Краматорськ» та «Велика Новосілка»[1].

Але, для більш успішного виконання поставлених Державній прикордонній службі України завдань на загрозливих напрямках необхідно створити нові бойові органи (підрозділи) охорони державного кордону, і для цього необхідно збільшити наявну граничну чисельність Державної прикордонної служби на 3000 осіб. Перетворення ДПСУ на «правоохоронний орган європейського зразка» призвело до розформування бойових частин та істотної зміни порядку несення служби. Відповідна Концепція розвитку Державної прикордонної служби України була розрахована на період до 2015 року. На виконання цього у трьох регіональних управліннях ДПСУ (Східному, Західному та Південному) були створені нові підрозділи – прикордонні комендатури швидкого реагування.

Прикордонна комендатура швидкого реагування (ПКШР) та оперативно-бойова прикордонна комендатура є структурними підрозділами прикордонного загону, призначеним